

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра конституційного і муніципального права

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан юридичного факультету

Віталій СЕРЬОГІН

_____ 2023 р.

Робоча програма навчальної дисципліни

ПРЕЦЕДЕНТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО СУДУ З ПРАВ ЛЮДИНИ

рівень вищої освіти: другий (магістерський)

галузь знань: 08 Право

спеціальність: 081 Право

освітня програма: 081 Право

вид дисципліни: за вибором

факультет: юридичний

2023/ 2024 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження вченою радою юридичного факультету "31" серпня 2023 року, протокол № 1

РОЗРОБНИК ПРОГРАМИ: Зубенко Ганна Вікторівна, к.ю.н., доц., доцент кафедри конституційного і муніципального права

Програму схвалено на засіданні кафедри конституційного і муніципального права

Протокол від "31" серпня 2023 року № 11

Завідувач кафедри
конституційного і муніципального права

Марк ВОРОНОВ

Програму погоджено з гарантом освітньої професійної програми 081 Право

Гарант освітньої професійної програми

Віталій СЕРЬОГІН

Програму погоджено науково-методичною комісією юридичного факультету

Протокол від "31" серпня 2023 року № 1

Голова науково-методичної комісії
юридичного факультету

Ганна ЗУБЕНКО

ВСТУП

Робоча програма навчальної дисципліни «Прецеденти Європейського суду з прав людини» складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки магістрів спеціальності 081 Право.

1. Опис навчальної дисципліни

1.1. Мета викладання навчальної дисципліни

Метою викладання навчальної дисципліни є забезпечення засвоєння сукупності норм національного законодавства та міжнародного права, правових позицій Європейського суду з прав людини, які стосуються правового статусу людини і громадянина в цілому, визначають сутність і зміст прав і свобод зокрема; формування понятійного апарату, що стосується діяльності Європейського суду з прав людини, та вміння ним користуватися; поглиблення знань прикладного характеру.

1.2. Основні завдання вивчення дисципліни:

Основними завданнями вивчення дисципліни є формування таких загальних та спеціальних компетентностей:

ЗК 3. Здатність до пошуку, оброблення та аналізу інформації з різних джерел

ЗК 4. Здатність до адаптації та дії в новій ситуації

СК 1. Здатність застосовувати принципи верховенства права для розв'язання складних задач і проблем, у тому числі, у ситуаціях правової невизначеності

СК 3. Здатність аналізувати та оцінювати вплив Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, а також практики Європейського суду з прав людини на розвиток правової системи та правозастосування в Україні

СК 4. Здатність оцінювати взаємодію міжнародного права та міжнародних правових систем з правовою системою України

СК 5. Здатність використовувати сучасні правові доктрини та принципи правотворчості та в процесі застосування інститутів публічного і приватного права, а також кримінальної юстиції

СК 6. Здатність обґрунтовувати та мотивувати правові рішення, давати розгорнуту юридичну аргументацію

СК 9. Здатність застосовувати міждисциплінарний підхід в оцінці правових явищ та правозастосовній діяльності

СК 10. Здатність ухвалювати рішення у ситуаціях, що вимагають системного, логічного та функціонального тлумачення норм права, а також розуміння особливостей практики їх застосування.

СК 11. Здатність критично оцінювати ефективність представництва і захисту прав, свобод та інтересів клієнтів

СК 13. Здатність доносити до фахівців і нефахівців у сфері права інформацію, ідеї, зміст проблем та характер оптимальних рішень з належною аргументацією

СК 14. Здатність самостійно готувати проекти нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини

СК 15. Здатність самостійно готувати проекти актів правозастосування, враховуючи вимоги щодо їх законності, обґрунтованості та вмотивованості

1.3. Кількість кредитів – 3

1.4. Загальна кількість годин – 90

1.5. Характеристика навчальної дисципліни
--

за вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
1-й	1-й
Семестр	
2-й	2-й
Лекції	
20 год	6 год
Практичні, семінарські заняття	
10 год	4 год
Лабораторні заняття	
-	-
Самостійна робота	
60 год	80 год
Індивідуальні завдання	
-	

1.6. Заплановані результати навчання

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, в результаті вивчення Дисципліни «Прецеденти Європейського суду з прав людини» студенти мають досягти таких результатів навчання:

ПРН 1. Оцінювати природу та характер суспільних процесів і явищ, виявляти розуміння меж та механізмів їх правового регулювання

ПРН 2. Співвідносити сучасну систему цивілізаційних цінностей з правовими цінностями, принципами та професійними етичними стандартами

ПРН 3. Проводити збір, інтегрований аналіз та узагальнення матеріалів з різних джерел, включаючи наукову та професійну літературу, бази даних, цифрові, статистичні, тестові та інші, та перевіряти їх на достовірність, використовуючи сучасні методи дослідження

ПРН 5. Вільно спілкуватися правничою іноземною мовою (однією з офіційних мов Ради Європи) усно і письмово

ПРН 6. Обґрунтовано формулювати свою правову позицію, вміти опонувати, оцінювати докази та наводити переконливі аргументи

ПРН 7. Дискутувати зі складних правових проблем, пропонувати і обґрунтовувати варіанти їх розв'язання

ПРН 8. Оцінювати достовірність інформації та надійність джерел, ефективно Опрацьовувати та використовувати інформацію для проведення наукових досліджень та практичної діяльності

ПРН 9. Генерувати нові ідеї та використовувати сучасні технології у наданні правничих послуг

ПРН 10. Аналізувати взаємодію міжнародного права та міжнародно-правових систем з правовою системою України на основі усвідомлення основних сучасних правових доктрин, цінностей та принципів функціонування права

ПРН 11. Використовувати передові знання і методики у процесі правотворення та Правозастосування інститутів публічного та приватного права і кримінальної юстиції

ПРН 12. Проводити порівняльно-правовий аналіз окремих інститутів права різних правових систем, враховуючи взаємозв'язок правової системи України з правовими системами Ради Європи та Європейського Союзу

ПРН 13. Аналізувати та оцінювати практику застосування окремих правових інститутів

ПРН 14. Обґрунтувати правову позицію на різних стадіях правозастосування
 ПРН 15. Мати практичні навички розв'язання проблем, пов'язаних з реалізацією процесуальних функцій суб'єктів правозастосування

ПРН 16. Брати продуктивну участь у розробці проєктів нормативно-правових актів, обґрунтовувати суспільну обумовленість їх прийняття, прогнозувати результати їх впливу на відповідні суспільні відносини

ПРН 17. Інтегрувати необхідні знання та розв'язувати складні задачі правозастосування у різних сферах професійної діяльності

ПРН 18. Визначати актуальну професійнопрактичну чи професійно-наукову проблему, планувати і виконувати дослідження щодо її вирішення

2. Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Міжнародні стандарти та європейська система захисту прав людини

Тема 1. Регіональний захист прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

Поняття і генезис прав людини. Права людини і цивілізація. Покоління прав людини. Концепція прав людини та її втілення в міжнародному праві. Міжнародні стандарти в галузі прав людини. Міжнародний захист прав людини як галузь міжнародного публічного права: поняття, джерела, принципи. Міжнародні механізми захисту прав людини: поняття і класифікація.

Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: історія прийняття та подальший розвиток. Європейська конвенція в системі міжнародних актів з прав людини. Протоколи до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Перелік прав і свобод, закріплених Європейською конвенцією та додатковими протоколами. Ратифікація Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Обов'язки держави-учасниці Європейської конвенції.

Тема 2. Європейський суд з прав людини

Структура Європейського суду з прав людини. Порядок формування Європейського суду з прав людини. Правовий статус Голови, заступника голови та секретаря Європейського суду з прав людини. Президія Європейського суду з прав людини.

Одноособовий суддя, комісії (комітети), палати (секції) та Велика палата Європейського суду з прав людини. Судді Європейського суду з прав людини. Вимоги щодо суддів Європейського суду з прав людини. Привілеї та імунітети суддів Європейського суду.

Регламент Європейського суду.

Юрисдикція Європейського суду з прав людини.

Тема 3. Підстави та порядок звернення до Європейського суду з прав людини та розгляду справ

Право на звернення до Європейського суду з прав людини. Категорії заяв, які можуть бути подані до Європейського суду з прав людини. Суб'єкти звернення до Суду.

Порядок звернення до Європейського суду. Умови прийнятності скарги, передбачені Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод. Вимоги до заяви, що подається до Європейського суду з прав людини. Формуляр заяви. Порядок подання заяви.

Регламентация процедури розгляду справ у Європейському суді з прав людини. Принципи змагальності та відкритості.

Окремі стадії розгляду справ у Суді: порушення справи; провадження з питання прийнятності скарги; провадження після прийняття скарги; слухання (розгляд справи по суті); прийняття рішення.

Процедура прийняття «пілотних рішень».

Види рішень Європейського суду з прав людини. Поняття та характеристика пілотного рішення.

Тема 4. Виконання рішень та застосування Україною практики Європейського суду з прав людини

Виконання державами рішень Європейського суду з прав людини.

Правова характеристика Закону України «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини».

Процедура виконання рішень Європейського суду. Виплата відшкодування. Додаткові заходи індивідуального характеру. Заходи загального характеру.

Контроль за виконанням рішень Європейського суду з прав людини.

Прецеденти та правові позиції. Рішення Європейського суду та національна судова практика.

Практика посилання Конституційного Суду України при формулюванні своїх правових позицій на практику Європейського суду з прав людини.

Застосування практики Європейського суду з прав людини судами загальної юрисдикції. Застосування практики Європейського суду з прав людини в адміністративній практиці.

Розділ 2. Окремі права і свободи в рішеннях Європейського суду з прав людини

Тема 1. Право на життя

(стаття 2 Конвенції)

Право на життя: загальна характеристика.

Правомірні обмеження права на життя (захист від незаконного насильства; здійснення законного арешту або запобігання втечі особи, яка законно тримається під вартою; вчинення правомірних дій для придушення заворушення або повстання).

Право на життя та обов'язок позитивних дій держави.

Право на життя та смертна кара. Протоколи № 6, 13 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. Право на життя: проблема негативного аспекту.

Справи: Гюлеч проти Туреччини; Ерджі проти Туреччини; Кайя проти Туреччини; Л. Є. Б. проти Сполученого Королівства; Макканн та інші проти Сполученого Королівства; Осман проти Туреччини; Стюарт проти Сполученого Королівства.

Тема 2. Заборона катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання

(стаття 3 Конвенції)

Заборона катувань та інших видів "неналежного" поводження або покарання: загальна характеристика. Стаття 3 Європейської конвенції, особливості правового формулювання; абсолютний характер заборони. Порушення статті 3 та порушення інших статей Європейської конвенції. "Неналежне" поводження або покарання та правомірне застосування сили.

Катування, нелюдське, таке, що принижує гідність поводження або покарання: визначення понять та їх розмежування.

Справи: Аксой проти Туреччини; Ірландія проти Сполученого Королівства; Клаас проти Німеччини; Рібіч проти Австрії; Седмуні проти Франції; Ранинен проти Франції; Сьорінг проти Сполученого Королівства; Томазі проти Франції; Чахал проти Сполученого Королівства.

Тема 3. Право на свободу та особисту недоторканість; право на повагу до приватного і сімейного життя; право на свободу думки, совісті і віросповідання

(статті 5, 8, 9 Конвенції)

Право на свободу та особисту недоторканість: значення, зміст, особливості правового регулювання. Стаття 5 Європейської конвенції: основні положення.

Правомірні обмеження права на свободу та особисту недоторканість. Законна процедура.

Гарантії прав при затриманні. Habeas corpus. Відшкодування шкоди, спричиненої незаконним арештом чи затриманням.

Справи: Боцано проти Франції; Брoган та інші проти Сполученого Королівства; Вінтерверп проти Нідерландів; Вітольд Літва проти Польщі; Влох проти Польщі; Губер проти Швейцарії; Гуццарді проти Італії; Де Вільде, Оомс та Версип проти Бельгії; Енгель та інші проти Нідерландів; Кавка проти Польщі; Летельє проти Франції; Мюррей проти Сполученого Королівства; О'Гара проти Сполученого Королівства; Олдгем проти Сполученого Королівства; Томазі проти Франції; W. проти Швейцарії; X. проти Сполученого Королівства.

Право на приватність в системі особистих прав і свобод. Аспекти права на приватність: фізичний, інформаційний, комунікативний, просторовий. Право на самовизначення як частина права на повагу до приватного життя. Підстави, порядок та межі обмеження права на приватність.

Окремі проблеми, пов'язані з реалізацією права на приватність: право ув'язнених на таємність листування; прослуховування телефонних розмов; права матерів-одинок та позашлюбних дітей; проблеми, встановлення батьківства; право на особисте та сімейне життя; висилка іноземців; обшук; збір, зберігання та розповсюдження інформації про приватне життя особи; право на недоторканість житла.

Справи: Б. проти Франції; Бельджуді проти Франції; Беррехаб проти Нідерландів; Даджен проти Сполученого Королівства; Кемпбелл та Фелл проти Сполученого Королівства; Кіган проти Ірландії; Класс та інші проти Німеччини; Крюслен проти Франції; Лопе Остра; Макгінлі та Іган проти Сполученого Королівства; Маркс проти Бельгії; Німіц проти Німеччини, Олссон проти Швеції; Расмюссен проти Данії; X. та Y. Проти Нідерландів; Z. проти Фінляндії.

Право на свободу думки, совісті і віросповідання: значення, зміст, особливості правового регулювання. Складові права на свободу думки, совісті і віросповідання. Право на створення церковної організації та призначення служителів церкви.

Відокремлення держави та церкви. Принцип неототожнення. Принцип нейтральності.

Межі здійснення права на свободу совісті і віросповідання; підстави та порядок обмеження права, передбачені статтею 9 Європейської Конвенції.

Справи: Бессарабська Митрополія та інші проти Молдови; Бускаріні та інші проти Сан-Марино; Іудейська літургійна асоціація "Шагаре Шалом Ве Цедек" проти Франції; Калач проти Туреччини; Коккінакіс прот Греції; Мануссакіста інші проти Греції.

Тема 4. Політичні права в рішеннях Європейського суду з прав людини

(статті 10, 11 Конвенції, стаття 3 Першого протоколу)

Право на свободу вираження поглядів: зміст, значення особливості правового регулювання.

Складові права на свободу вираження поглядів: право дотримуватися своїх поглядів; право одержувати і передавати інформацію. Свобода вираження у політичній сфері. Мовні права як аспект свободи слова. Мистецька свобода. Право на отримання інформації.

Межі здійснення права на свободу вираження поглядів; обмеження свободи вираження. Ліцензування діяльності теле- та радіомовних компаній та кінематографічних підприємств. ЗМІ та держава. Обмеження права на свободу вираження поглядів з огляду на захист національної безпеки. Таємниця: державна, службова, комерційна, лікарська. Захист авторитету та неупередженості правосуддя. Неправдиві відомості та наклеп. Застосування цивільного та кримінального права про захист честі й гідності у світлі конституційного захисту свободи слова.

Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднання з іншими в системі політичних прав і свобод: зміст, значення, особливості правового регулювання.

Свобода мирних зборів. Свобода об'єднання. Профспілки. Межі здійснення права на свободу зібрань та об'єднання; обмеження права.

Право на вільні вибори: зміст, значення, особливості правового регулювання. Сфера застосування гарантій статті 3 Першого протоколу.

Справи: Боуман проти Сполученого Королівства; Гудвін проти Сполученого Королівства; Де Хаес та Гійселс проти Бельгії; Інститут Отто Премінгер проти Австрії; "Інформаціонсферайн Лентіа" та інші проти Австрії; Иерсилд проти Данії; Касадо Кока проти Іспанії; Кастеллс проти Іспанії; Лінгенс проти Австрії; Обершлик проти Австрії; "Санді тайме" проти Сполученого Королівства; Уінгроу проти Сполученого Королівства; Фогт проти Німеччини; Чейлан проти Туреччини; Яновський проти Польщі; Густафсон проти Швеції; Національна профспілка поліції Бельгії проти Бельгії; Організація "Платформа "Лікарі за життя"; Сідіропулос та інші проти Греції; Соціалістична партія та інші проти Туреччини.

Тема 5. Соціально-економічні права в рішеннях Європейського суду з прав людини

(статті 1,2 Першого протоколу)

Право власності: зміст, значення, особливості правового регулювання. Складові права власності та позитивні обов'язки держави.

Підстави та порядок обмеження права власності. Суспільні інтереси. Компенсація. Право держави регулювати майнові відносини.

Право на освіту в системі прав і свобод людини і громадянина.

Особливості правового регулювання права на освіту Європейською конвенцією.

Право на освіту та позитивні обов'язки держави. Функції держави у галузі освіти і навчання. Право батьків забезпечити освіту дітей відповідно до своїх релігійних і світоглядних переконань.

Справи: Гітонас та інші проти Греції; Матьє-Моен та Клерфей проти Бельгії; Грецькі нафтопереробні заводи "Стрен" та Стратіс Андреадіс проти Греції; Лоїзиду проти Туреччини; "Прессос Компанія Навьєра" та інші проти Бельгії; Спорронг та Лоннрот проти Швеції; Валсаміс проти Греції; К'елдсен, Буск Мадлен та Педерсен проти Данії; Кемпбелл та Козанс проти Сполученого Королівства; Костелло-Робертс проти Сполученого Королівства.

Тема 6. Право на захист

(стаття 6 Європейської конвенції – право на справедливий судовий розгляд; стаття 13

Європейської конвенції – право на ефективний засіб правового захисту)

Значення права, проголошеного статтею 6 Європейської конвенції. Сфера дії права на справедливий судовий розгляд. Право на доступ до органів правосуддя. Право на незалежний та неупереджений суд, встановлений відповідно до закону. Виконання рішень суду.

Принципи правосуддя. Публічність та обґрунтованість судового рішення. Презумпція невинуватості. Допустимість доказів. Право мовчати та привілей проти самообвинувачення. Право на адекватний час та можливості підготовки захисту. Право на правову допомогу. Послуги перекладача.

Ефективний засіб правового захисту: визначення змісту, судові принципи тлумачення.

Справи: Аллене де Рібемон проти Франції; Артіко проти Італії; Бурдов проти РФ; Ван Мехелен та інші проти Нідерландів; Вермюлен проти Бельгії; Гінчо проти Португалії; Голдер проти Сполученого Королівства; Девеєр проти Бельгії; Доймеланд проти Німеччини; Ейрі проти Ірландії; Екбатані проти Швеції; Екле проти Німеччини; Колоцца проти Італії; Кеніг проти Німеччини; Ле Конт, Ван Левен та Де Мейер проти Бельгії; Лутц проти Німеччини; Людике, Белкасем та Коч проти Німеччини; П'ерсак проти Бельгії; Пакеллі проти Німеччини; Претто та інші проти Італії; Ремлі проти Франції; Сондерс проти Сполученого Королівства; Фіндлі проти Сполученого Королівства; Функе проти Франції; Хорисбі проти Греції; Шенк проти Швейцарії.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви розділів і тем	Кількість годин											
	денна форма						заочна форма					
	усього	у тому числі					усього	у тому числі				
		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.		л.	п.	лаб.	інд.	с.р.
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Розділ 1. Міжнародні стандарти та європейська система захисту прав людини												
Тема 1. Регіональний захист прав людини. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	10	2				8	10					10
Тема 2. Європейський суд з прав людини	10	2	2			6	10	2	2			6
Тема 3. Підстави та порядок звернення до ЄСПЛ та розгляду справ	10	2				8	10					10
Тема 4. Виконання рішень та застосування Україною практики ЄСПЛ	10	2	2			6	10					10
Разом за розділом 1	40	8	4			28	40	2	2			36
Розділ 2. Окремі права і свободи в рішеннях Європейського суду з прав людини												
Тема 1. Право на життя	8	2	2			4	8	2				6
Тема 2. Заборона катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання	8	2				6	8					8
Тема 3. Право на свободу та особисту недоторканість; право на повагу до приватного та сімейного життя; право на свободу думки, совісті та віроспов.	8	2	2			4	10		2			8
Тема 4. Політичні права в рішеннях ЄСПЛ	10	2	2			6	8	2				6
Тема 5. Соціально-економічні права в рішеннях ЄСПЛ	8	2				6	8					8
Тема 6. Право на захист	8	2				6	8					8
Разом за розділом 2	50	12	6			32	50	4	2			44
Усього годин	90	20	10			60	90	6	4			80

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Європейський суд з прав людини	2/2
2	Виконання рішень та застосування Україною практики ЄСПЛ	2
3	Право на життя	2
4	Право на свободу та особисту недоторканість; право на повагу до приватного та сімейного життя; право на свободу думки, совісті та віросповідання	2/2
5	Політичні права в рішеннях ЄСПЛ	2
	Всього	10/4

5. Завдання до самостійної роботи

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	Форма контролю
1	Регіональний захист прав людини. Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод	8/10	Усне опитування, тест
2	Європейський суд з прав людини	6/6	Усне опитування, тест
3	Підстави та порядок звернення до Європейського суду з прав людини та розгляду справ	8/10	Усне опитування, тест
4	Виконання рішень та застосування Україною практики Європейського суду з прав людини	6/10	Усне опитування, тест
5	Право на життя	4/6	Усне опитування, тест
6	Заборона катувань, нелюдського та такого, що принижує гідність поводження і покарання	6/8	Усне опитування, тест
7	Право на свободу та особисту недоторканість; право на повагу до приватного і сімейного життя; право на свободу думки, совісті і віросповідання	4/8	Усне опитування, тест
8	Політичні права в рішеннях Європейського суду з прав людини	6/6	Усне опитування, тест
9	Соціально-економічні права в рішеннях Європейського суду з прав людини	6/8	Усне опитування, тест
10	Право на захист	6/8	Усне опитування, тест
	Всього	60/80	

6. Індивідуальні завдання

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (презентації, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у підготовці презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно ізодержанням

необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання розвивають можливості самостійної роботи і сприяють більш поглибленому вивченню теоретичного матеріалу, формуванню вмінь використання знань для вирішення відповідних практичних завдань.

Види індивідуальних завдань з навчальної дисципліни (реферати, презентації навчальних тем, контрольні роботи, що виконуються під час аудиторних занять та самостійної роботи, курсові, дипломні роботи тощо) визначаються навчальним планом. Індивідуальні завдання полягають у створенні презентації за визначеною, або обраною студентом за допомогою викладача, темою та інших видів робіт, які затверджуються кафедрою. Терміни видачі, виконання і захисту індивідуальних завдань визначаються програмою навчальної дисципліни.

Індивідуальні завдання виконуються особою, яка навчається, самостійно із одержанням необхідних консультацій з боку науково-педагогічного працівника. Допускаються випадки виконання робіт комплексної тематики кількома особами.

Індивідуальні завдання виконуються в формі наукових статей, виступів (доповідей) на наукових конференціях, презентацій тощо.

За надруковану наукову статтю студент може отримати 10 балів, виступ (доповідь) на науковій конференції – 7 балів, презентація – 5.

Правила виконання презентацій

Створення презентацій є однією з форм науково-дослідницької роботи. Презентація виконується за допомогою програми Microsoft Office PowerPoint и повинна складатися не менше, ніж з 15 слайдів.

Матеріал на слайді можна розділити на головний і додатковий. *Головний* необхідно виділити, щоб при демонстрації слайда він ніс основне смислове навантаження: розміром тексту або об'єкта, кольором, спецефектами, порядком появи на екрані. *Додатковий* матеріал призначений для підкреслення основної думки слайда.

Для різних видів об'єктів рекомендуються різні розміри шрифту. Заголовок слайда краще писати розміром шрифту 22-28, підзаголовок і підписи даних в діаграмах – 20-24, текст, підписи і заголовки осей в діаграмах, інформацію в таблицях – 18-22.

Для виділення заголовка, ключових слів використовуйте напівжирний або підкреслений шрифт. Для оформлення другорядної інформації та коментарів – курсив. На всіх слайдах презентації використовуйте шрифт одної назви.

Для гарного сприйняття презентації з будь-якої відстані в залі, текст краще набирати шрифтом Arial, Bookman Old Style, Calibri, Tahoma, Times New Roman або Verdana.

1. На першому слайді слід вказати назву МОН, назву ВНЗ, кафедру, прізвище, ім'я та по-батькові студента і тему презентації, номер навчальної групи.

2. На другому слайді подається зміст презентації.

3. На інших слайдах – наповнення теми.

4. У тексті на слайдах не допускається скорочення слів, крім загальноновживаних (ООН, ЄС, ОБСЄ та ін.).

5. Слайди повинні бути тезисними. Для надання презентації PowerPoint наочності і, якщо це необхідно, барвистості на деяких слайдах можна розмістити різні схеми, графіки, фотографії, малюнки, колажі. Вставлені фотографії або картини повинні бути високої якості і досить великого розміру, інакше при розтягуванні вони втрачають різкість, чим можуть тільки зіпсувати ефект від презентації. При підготовці презентації може бути використаний звуковий супровід.

6. Презентація повинна бути підготовлена у наданому фоні (шаблон слайда). Не слід робити слайди занадто строкатими і розрізненими за кольорним рішенням. Це шкодить формуванню нестійких зорових образів.

7. Слайди повинні або акцентувати увагу на чомусь, або візуалізувати матеріал (ті ж таблиці, схеми, малюнки з позначеннями, якщо є). Не ставте на одному слайді відразу кілька блоків зорової або текстової інформації. Це відволікає, розсіює увагу, погіршує

концентрацію.

8. Слайд повинен бути простим для сприйняття – небагато тексту на одному слайді.

Створення презентації включає ряд етапів:

1. Вибір теми.

Студент самостійно вибирає тему з переліку тем індивідуально-дослідних завдань. При цьому слід враховувати, що студент має право в обсязі навчальної програми самостійно обрати тему презентації, яка повинна бути погоджена з викладачем.

2. Аналіз літератури з даної теми.

Презентація – це супровід доповіді або виступу, тому спочатку необхідно розробити концепцію виступу, а потім вже братися за складання презентації.

В основному презентація повинна базуватися на матеріалах з підручників. Тому створенню презентації повинне передувати ретельне й поглиблене вивчення літератури, що відноситься до даної теми. Насамперед, корисно ознайомитися з науковою працею (або зазначеними главами, параграфами, сторінками) у цілому, щоб одержати про неї початкове загальне уявлення, яке може бути розширене за рахунок перегляду передмови, змісту і висновку роботи, якщо вони є. Головне на цьому етапі – виявити стрижневі проблеми досліджуваної теми й зробити їх основними пунктами плану презентації.

3. Виклад змісту теми за допомогою слайдів.

У презентації повинні бути послідовно розглянуті всі питання плану. Важливо прагнути до того, щоб теоретичний зміст роботи пов'язувався з аналізом практично-правових явищ. Студент повинен уміти показати, яке практичне значення має знання принципів, закономірностей і категорій.

Під час створення слайдів не варто користуватися застарілими джерелами, у яких можуть міститися помилкові погляди, неточні формулювання і висновки, застарілі цифрові дані. Отже, вміння виділяти головні теоретичні питання і роз'яснювати їх на конкретному матеріалі, використовуючи при цьому сучасну літературу, – такі основні вимоги до підготовки презентації.

6.1. Теми для презентацій

1. Міжнародні стандарти у галузі прав людини: поняття, джерела правового регулювання, значення.
2. Правозахисні комітети ООН.
3. Африканська система захисту прав людини.
4. Американська система захисту прав людини.
5. Арабська хартія прав людини.
6. Протоколи до Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини.
7. Принципи тлумачення Європейської конвенції.
8. Реформування Європейського суду з прав людини, Протоколи № 11 та № 14.
9. Механізм виконання рішень Європейського суду в Україні.
10. Практика розгляду міждержавних справ Європейським судом з прав людини.
11. Рішення Європейського суду та національна судова практика.
12. Право на життя: проблема негативного аспекту.
13. Право на життя та смертна кара.
14. Стаття 3 Європейської конвенції: справи проти України.
15. Позитивні обов'язки держави за статтею 3 Європейської конвенції.

16. Заборона ув'язнення за борг (стаття 1 Протоколу № 4).
17. Рабство та торгівля людьми в сучасному світі.
18. Стаття 5 Європейської конвенції: огляд рішень Європейського суду.
19. Особиста недоторканість особи.
20. Стаття 6 Європейської конвенції: справи проти України.
21. Гарантії права на захист у кримінальному процесі: європейські стандарти, національне законодавство та практика правозастосування.
22. Оперативно-розшукова діяльність та приватність комунікацій: європейські стандарти та національне законодавство і правозастосовча практика.
23. Право на приватність та ідентифікація особи. Проблема захисту персональних даних.
24. Гарантії діяльності ЗМІ в рішеннях Європейського суду з прав людини.
25. Обмеження права на свободу вираження поглядів (різні випадки): правові позиції Європейського суду.
26. Обмеження права на свободу зібрань та об'єднання (різні випадки): правові позиції Європейського суду.
27. Свобода віросповідання в рішеннях Європейського суду. 28. Відокремлення держави та церкви. Принцип неототожнення та нейтральності.
29. Право на вільні вибори: правові позиції Європейського суду.
30. Право на вільні вибори та позитивні обов'язки держави.
31. Захист права власності національними та міжнародними правовими документами.
32. Обмеження права власності в рішеннях Європейського суду. 33. Право на освіту та позитивні обов'язки держави.
34. Порушення права на освіту в рішеннях Європейського суду.

7. Методи навчання

Методи навчання – це впорядковані способи діяльності педагога і студентів, спрямовані на ефективне розв'язання навчально-виховних завдань. Вони реалізуються через систему прийомів та засобів навчальної діяльності.

При викладанні та опануванні студентами навчальної дисципліни Інституту громадянського суспільства використовуються наступні методи навчання:

- словесні (розповідь, пояснення, лекція, бесіда);
- наочні (ілюстрація);
- практичні (вирішення кейсів).

Крім того, за рівнем самостійної розумової діяльності застосовуються методи:

- проблемного викладу;
- частково-пошуковий метод;
- дослідницький метод.

8. Методи контролю

Методи контролю – це способи діагностичної діяльності, які дозволяють здійснювати зворотний зв'язок у процесі навчання з метою отримання даних про успішність навчання, ефективність навчального процесу.

Контрольні заходи визначають відповідність рівня набутих студентами знань, умінь та навичок вимогам нормативних документів щодо вищої освіти.

Самоконтроль призначений для самооцінки здобувачами вищої освіти якості засвоєння навчального матеріалу навчальної дисципліни (розділу, теми). З цією метою в навчальних посібниках для кожної теми (розділу), а також у методичних розробках для семінарських занять передбачаються питання для самоконтролю.

Кафедральний контроль проводиться з метою оцінки рівня підготовки студентів з навчальної дисципліни на різних етапах її вивчення і здійснюється у вигляді вхідного, поточного, рубіжного та семестрового контролю.

В освітньому процесі використовуються такі види контролю результатів навчання: поточний протягом семестру, контрольні роботи, передбачені навчальним планом, приймання індивідуальних завдань, підсумковий семестровий.

Поточний контроль проводиться на всіх видах аудиторних занять протягом семестру. Поточний контроль може проводитися у формі усного опитування або письмового контролю на практичних, семінарських заняттях, лекціях, у формі колоквиуму, виступів студентів при обговоренні питань на семінарських заняттях, у формі комп'ютерного тестування тощо. Конкретні форми проведення поточного контролю та критерії оцінки рівня знань визначаються програмою навчальної дисципліни. Результати оцінювання роботи студентів мають бути доведені до відома студентів своєчасно. Формою поточного контролю є ректорські контрольні роботи. Результати оцінювання ректорських контрольних робіт можуть зараховуватися як результати виконання контрольної роботи, передбаченої навчальним планом.

Підсумковий семестровий контроль з навчальної дисципліни є обов'язковою формою оцінювання результатів навчання студента. Він проводиться в терміни, встановлені графіком навчального процесу, та в обсязі навчального матеріалу, визначеного програмою навчальної дисципліни. Семестровий контроль проводиться у формі заліку або семестрового екзамену з конкретної навчальної дисципліни. Студента допускають до семестрового контролю за умови виконання ним усіх видів робіт, передбачених навчальним планом на семестр з цієї дисципліни.

Семестровий залік – форма підсумкового контролю з окремої навчальної дисципліни за семестр, що спрямована на перевірку засвоєння теоретичного та практичного матеріалу. Заліки складають за заліковими білетами, затвердженими кафедрою. Викладач в обов'язковому порядку повинен ознайомити студентів зі змістом залікових питань, зразком білету на початку вивчення навчальної дисципліни.

Максимальна сума балів, яку може набрати студент при складанні заліку з навчальної дисципліни, складає 40. Студент допускається до заліку за умови набрання ним 10 балів.

Оцінка підсумкового контролю виставляється за національною шкалою як сума балів, набраних здобувачем вищої освіти протягом семестру при виконанні контрольних заходів, передбачених програмою навчальної дисципліни (практики) та балів, набраних при складанні семестрового заліку.

Максимальна сума балів, які може набрати студент при вивченні навчальної дисципліни складає 100.

8.1. Контрольні питання до заліку

1. Поняття і генезис прав людини.
2. Покоління прав людини.
3. Міжнародний захист прав людини як галузь міжнародного публічного права: поняття, джерела, принципи.
4. Міжнародні механізми захисту прав людини: поняття і класифікація. Міжнародні стандарти в галузі прав людини.
5. Європейська конвенція про захист прав і основних свобод людини: історія прийняття та подальший розвиток.
6. Перелік прав і свобод, закріплених Європейською конвенцією та додатковими протоколами.
7. Ратифікація Європейської конвенції про захист прав і основних свобод людини. Обов'язки держави-учасниці Європейської конвенції.
8. Структура та повноваження Європейського суду.
9. Процедури Європейського суду. Регламент.
10. Юрисдикція Європейського Суду з прав людини.
11. Порядок звернення до Європейського суду. Умови прийнятності скарги.
12. Рішення Європейського суду. Виконання рішень Європейського суду.
13. Принципи тлумачення норм Європейської конвенції.
14. Право на життя: загальна характеристика.
15. Правомірні обмеження права на життя (захист від незаконного насильства;

- здійснення законного арешту або запобігання втечі особи, яка законно тримається під вартою; вчинення правомірних дій для придушення заворушення або повстання).
16. Право на життя та обов'язок позитивних дій держави.
 17. Заборона катувань та інших видів "неналежного" поводження або покарання: загальна характеристика.
 18. Порушення статті 3 та порушення інших статей Європейської конвенції.
 19. "Неналежне" поводження або покарання та правомірне застосування сили.
 20. Катування, нелюдське, таке, що принижує гідність поводження або покарання: визначення понять та їх розмежування.
 21. Заборона рабства та примусової праці: загальна характеристика (стаття 4 Європейської конвенції).
 22. Виключення зі статті 4 Європейської конвенції.
 23. Право на свободу та особисту недоторканість: значення, зміст, особливості правового регулювання.
 24. Правомірні обмеження права на свободу та особисту недоторканість:
 25. Гарантії прав при затриманні. Habeas corpus.
 26. Сутність та сфера дії права на справедливий судовий розгляд.
 27. Принципи правосуддя.
 28. Процесуальні гарантії права на захист.
 29. Право на ефективний засіб правового захисту.
 30. Право на приватність в системі особистих прав і свобод.
 31. Аспекти права на приватність: фізичний; інформаційний; комунікативний; просторовий.
 32. Підстави, порядок та межі обмеження права на приватність.
 33. Право на свободу думки, совісті і віросповідання: значення, зміст, особливості правового регулювання.
 34. Відокремлення держави та церкви. Принцип неототожнення. Принцип нейтральності.
 35. Межі здійснення права на свободу совісті і віросповідання; (підстави та порядок обмеження права, передбачені статтею 9 Європейської Конвенції).
 36. Право на свободу вираження поглядів: зміст, значення особливості правового регулювання.
 37. Межі здійснення права на свободу вираження поглядів; обмеження свободи вираження. Таємниця, що охороняється законом.
 38. Зловживання правом на свободу вираження поглядів.
 39. ЗМІ та держава.
 40. Право на свободу мирних зібрань та право на свободу об'єднання в системі політичних прав і свобод: зміст, значення, особливості правового регулювання.
 41. Свобода мирних зборів та право на свободу об'єднання: практика Європейського суду.
 42. Межі здійснення права на свободу зібрань та об'єднання; обмеження права.
 43. Право на вільні вибори: зміст, значення, особливості правового регулювання.
 44. Сфера застосування гарантій статті 3 Першого протоколу.
 45. Принципи виборчого права.
 46. Імплицитні обмеження виборчого права; розсуд держави при встановленні норм виборчого права.
 47. Право власності: зміст, значення, особливості правового регулювання.
 48. Складові права власності та позитивні обов'язки держави.
 49. Підстави та порядок обмеження права власності. Суспільні інтереси. Компенсація.
 50. Право держави регулювати майнові відносини.
 51. Право на освіту в системі прав і свобод людини і громадянина. Особливості правового регулювання права на освіту Європейською конвенцією.
 52. Право на освіту та позитивні обов'язки держави.

9. Схема нарахування балів

Денна форма навчання

Загальна кількість балів – 100.

Кількість балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 30 = 6 \cdot 5$:

Формула обчислення

$$\sum 30 = \sum 1$$

Примітка:

$\sum 30$ – сума максимальної кількості балів

$\sum 1$ – сума балів, що отримав аспірант за відповіді на практичних (семінарських) заняттях.

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання					Залік	Сума		
Розділ 1		Розділ 2					Контрольна робота	Разом
T1	T2	T3	T4	T5				
$\sum 30$					30	60	40	100

T1, T2... T4 – теми семінарських занять

Відповідь на семінарському занятті – **1-6 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

6 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;
- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;
- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;
- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

5 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;
- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння і вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;
- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

4-3 бали ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;
- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але під час відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;
- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

2 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;

- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;

- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1 бал ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;

- виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.

- **Критерії оцінювання контрольної роботи**

- Оцінка за контрольну роботу – 30 балів. Контрольна робота містить 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один.

- **Критерії оцінювання залікової роботи**

- Оцінка за залікову роботу – 40 балів. Залікова робота містить два відкритих питання та 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповіді на відкриті питання студент отримує від 0 до 10 балів, за відповіді на тестове завдання до 30 балів. У разі складання заліку в дистанційній формі залікова робота містить 40 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповідь студент отримує до 40 балів.

Заочна форма навчання

Загальна кількість балів – 100. Кількість

балів за залік – 40.

Кількість балів протягом семестру – 60:

Кількість балів за відповіді на семінарських заняттях $\sum 30 = 15 \cdot 2$

Поточний контроль, контрольна робота				Залік	Сума
Розділ 1	Розділ 2	Контрольна робота	Разом		
T1	T2	30	60	40	100
30					

Відповідь на семінарському занятті – **1-15 балів**.

Критерії оцінювання усної відповіді.

Поточний контроль здійснюється, зокрема, у формі опитування та перевірки результатів виступів на семінарських та практичних заняттях за п'ятибальною шкалою оцінок.

10-15 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом усього практичного заняття;

- дає повний, правильний, послідовний, зв'язний, обґрунтований виклад питання, що супроводжується правильними прикладами з доктринальних джерел та посиланням на чинне законодавство;

- все, що викладається, повинно свідчити про глибоке розуміння і орієнтацію в явищах і процесах, що вивчаються;

- правильні вичерпні відповіді на додаткові питання викладача.

9-7 балів ставиться за наступних умов:

- студент активно працює протягом практичного заняття;

- дає правильний, повний виклад змісту підручника і матеріалу, поданого викладачем, але на додаткові контрольні питання, які ставить викладач для з'ясування глибини розуміння вміння орієнтуватися в явищах і процесах, відповідає лише з деякою допомогою викладача чи колег;

- недостатньо вичерпні відповіді на додаткові запитання викладача.

6-5 балів ставиться за наступних умов:

- студент на занятті поводить себе пасивно, відповідає лише за викликом викладача;

- в цілому виявляє знання основного навчального матеріалу, що розглядається, але підчас відповіді допускає помилки і усвідомлює їх тільки після вказівки викладача;

- відповіді на запитання дає не одразу, а тільки після деякого напруження пам'яті, причому відповіді нечіткі;
- не в змозі без допомоги викладача вивести співвідношення з іншими проблемами дисципліни, що вивчається;

3-4 бали ставиться за наступних умов:

- допускає суттєві помилки або зовсім пропускає матеріал і частково виправляє ці помилки тільки після вказівки викладача;
- студент виявляє незнання значної частини навчального матеріалу, нелогічно і невпевнено його викладає, у відповіді мають місце заминки і перерви, не може пояснити проблему, хоча і розуміє її;
- викладає матеріал не достатньо зв'язно і послідовно.

1-2 бали ставиться за наступних умов:

- студент припускається грубих помилок при викладі матеріалу і не виправляє ці помилки навіть при вказівці на них викладача;
 - виявляє нерозуміння навчального матеріалу і як наслідок цього – повна відсутність навичок як в аналізі явищ, так і у подальшому виконанні практичних завдань.
- **Критерії оцінювання контрольної роботи**
- Оцінка за контрольну роботу – 30 балів. Контрольна робота містить 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один.

- **Критерії оцінювання залікової роботи**

Оцінка за залікову роботу – 40 балів. Залікова робота містить два відкритих питання та 30 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповіді на відкриті питання студент отримує від 0 до 10 балів, за відповіді на тестове завдання до 30 балів. У разі складання заліку в дистанційній формі залікова робота містить 40 тестових питань по чотири варіанти відповіді в кожному. Правильний варіант відповіді один. За відповідь студент отримує до 40 балів.

Шкала оцінювання за денною та заочною формами навчання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
90-100	відмінно
70-89	добре
50-69	задовільно
1-49	незадовільно

10. Рекомендована література

Нормативно-правові акти

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року. URL : http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : від 4 листопада 1950 року. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_004
4. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–36, № 37. Ст. 446.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 року № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10, № 11–12, № 13. Ст. 88.

6. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23 лютого 2006 року № 3477-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. № 30. Ст. 260.
7. Про міжнародні договори : Закон України від 29 червня 2004 року № 1906-IV. URL : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1906-15>
8. Про ратифікацію Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 липня 1997 року № 475/97-ВР. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/475/97-%D0%B2%D1%80>
9. Про заходи щодо реалізації Закону України “Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини” : Постанова Кабінету міністрів України від 31 травня 2006 р. № 784. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/784-2006-%D0%BF>
10. Про Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та юрисдикцію Європейського суду з прав людини : Інформаційний лист Вищого господарського суду України (п. 1 листа від 25 вересня 2006 року № 01-8/2152). URL : <http://ua-info.biz/legal/basexe/ua-ampgue.htm>
11. Регламент Європейського суду з прав людини : від 14 жовтня 1998 року. URL : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/980_067
12. Цивільний процесуальний кодекс України : від 18 березня 2004 року № 1618-IV. URL : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1618-15>
13. Щодо опублікування та розповсюдження тексту Європейської конвенції з прав людини і практики Європейського суду з прав людини в державах-членах : Рекомендації Res(2002)13 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам від 18 грудня 2002 року. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_717
14. Щодо повторного розгляду або поновлення провадження у певних справах на національному рівні після прийняття рішень Європейським судом з прав людини : Рекомендації № R(2000)2 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам. URL : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_175

Базова література

1. Антонович М. Міжнародне публічне право : навч. посіб. К. : КМ Академія, 2003. 308 с.
2. Буроменський М. В. *Звернення до Європейського Суду з прав людини (практика Суду й особливості українського законодавства)*. Х. : Фоліо, 2000. 32 с. URL : <http://www.khpg.org/index.php?id=1080677442>
3. Колодій А. М., Олійник А. Ю. Права, свободи та обов'язки людини і громадянина в Україні : підруч. К. : Правова єдність, 2008. 350 с.
4. Конституційне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. Т. 2 / за загальною редакцією Ю. С. Шемшученка. К. : Юридична думка, 2008. 800с.
5. Конституційне право України : підручник. відп. ред. проф., д.ю.н. М.О. Баймуратов. К. : Правова єдність, 2009. 1008 с.
6. Конституція України : науково-практичний коментар / редкол. : В. Я. Тацій, О. В. Петришин, Ю. Г. Барабаш та ін. 2-ге вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2011. 1128 с.
7. Паліюк В. П. Застосування судами України Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. К. : Фенікс, 2004. 264 с.
8. Погорілко В. Ф., Федоренко В. Л. Конституційне право України : підруч. / за заг. ред. проф. В. Л. Федоренка К. : КНТ, Видавництво Ліра К, 2011. 532 с.
9. Пушкіна О. В. Конституційний механізм забезпечення прав людини і громадянина в Україні: проблеми теорії і практики : дис. ... докт. юрид. наук. Острог, 2008. 457 с.
10. Севастьянова Н. І. Звернення до Європейського суду з прав людини як реалізація права на правосуддя : дис... канд. юрид. наук. Одеса, 2011. 214 с.
11. Сergygin В.О. Конституційне право України : навч. посіб. Х. : ХНУВС, 2010. 368 с.
12. Супрун Д.М. Організаційно-правові засади та юрисдикційні основи діяльності Європейського суду з прав людини : дис... канд. юрид. наук. Київ, 2002. 229 с.
13. Тлумачення та застосування Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод Європейським судом з прав людини та судами України : навчальний посіб. / М.В. Мазур, С. Р. Тагієв, А.С. Беніцький, В. В. Кострицький. Луганськ : РВВ ЛДУВС, 2006. 599 с.

Допоміжна література

1. Белкін М.Л., Белкіна Ю.Л. Проблеми застосування рішень Європейського суду з прав людини як джерела права в законодавстві України та в судовій практиці. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 4. С. 111–119.
2. Беляневич О.А. Про застосування практики Європейського суду з прав людини. *Вісник КНУ ім. Тараса Шевченка* серія : юридичні науки. 2009. № 81. С. 32–38.
3. Блажівська Н.С. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. Порівняльний аспект. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2010. № 2. С. 83–89.
4. Болдирев С.В. Проблема обов'язковості використання органом конституційної юрисдикції України практики Європейського суду з прав людини. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2013. Вип. 26. С. 122–135.
5. Бортновська З. Позитивні зобов'язання держави за Конвенцією про захист прав людини та основних свобод: практика Європейського суду з прав людини та завдання для України. *Права людини в Україні: стан справ, проблеми, перспективи* ; редкол. : Ю. І. Сватко та ін. К. : КМ Академія, 2003. С. 34–38.
6. Буткевич В. Європейська конвенція з прав людини і основних свобод: генеза намірів і права. *Право України*. 2010. № 10. С. 60–87.
7. Буткевич О.В. Рішення Європейського суду з прав людини в українській правозастосовній практиці. *Європейський суд з прав людини. Судова практика / за заг. ред. В. Г. Буткевича*. К. : Ред. журн. “Право України”, 2011. дод. до журн. “Право України”. Вип. 1. Ч. 3 : Стаття 3 ЄКПЛ. Заборона катувань : у 3 ч. 2011. С. 5–28.
8. Войченко С. В. Додаткові протоколи до Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантують захист прав людини в кримінально-правовій сфері. *Актуальні проблеми політики*. 2010. № 39. С. 362–372.
9. Гончаренко О. А. Правова природа “пілотних рішень” Європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2012. № 4. С. 243–249. URL : <http://arhive.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2012-4/12goaspl.pdf>
10. Гудима Д. Європейський суд з прав людини: реформування триває (Протокол № 15 до Конвенції). *Вісник Національної академії правових наук України*. 2013. № 3 (74). С. 15–22.
11. Давидчук О. Виконання рішень Європейського суду з прав людини. *Юридичний журнал*. 2006. № 6. С. 80–82.
12. Данильян О. Теоретико-методологічні проблеми захисту прав людини в сучасному суспільстві. *Вісник Національного університету “Юридична академія України імені Ярослава Мудрого”*. 2013. № 3 (17). С. 84–91.
13. Дашковська О.Р. Судовий прецедент і судова практика як джерела права. *Вісн. Акад. прав. наук України*. 2011. № 1. С. 34–41.
14. Дика Д.О. Засада раціональної процесуальної форми у діяльності Європейського суду з прав людини. *Європейські перспективи*. 2013. № 3. С. 177–183.
15. Жалій Т.В. Правовий статус Європейського суду з прав людини за міжнародно-правовими нормами. URL : http://www.pap.in.ua/3-2_2013/2/Zhalii%20T.V..pdf
16. Завгородній В.А. Зарубіжний досвід виконання рішень європейського суду з прав людини (на прикладі деяких країн Європейського Союзу). *Науковий вісник Дніпропетровського держ. ун-ту внутр. справ*. 2013. № 1. С. 57–64.
17. Зайцев Ю. Проблема виконання судових рішень у практиці Європейського суду з прав людини. *Виконання судових рішень*. К. : Юстініан, 2002. С. 459–470.
18. Закурін М.К. Застосування Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та практики Європейського суду з прав людини в господарському судочинстві: практичний аспект. *Вісник господарського судочинства*. 2009. № 3. С.48–58.
19. Кампо В. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року та Конституційний Суд України. *Право України*. 2010. № 10. С. 186–197.
20. Кириченко Г.В. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини. *Право і суспільство*. 2010. № 5. С. 87–88.

21. Колісник О.В. Удосконалення здійснення судочинства в Україні в контексті практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник Чернівецького університету* : збірник наук. праць. вип. 474 : Правознавство. Чернівці, 2008. С. 46–51.
22. Кононенко В. П. Рішення Європейського суду з прав людини як прецедент тлумачення Конвенції про захист прав людини та основних свобод. *Право України*. 2008. № 3. С. 131–134.
23. Константий О.В. Практика Європейського суду з прав людини як джерело судового правозастосування Верховного Суду України. *Вісник Верховного Суду України*. 2012. № 1 (137). С. 33–36.
24. Люціус Вільдгабер Європейський суд з прав людини: минуле, сучасність, майбутнє. *Український щорічник міжнародного права*. 2007. С. 273-284.
25. Магрело М. Прецедент, який не зобов'язує: деякі аспекти сутності рішень Європейського суду з прав людини в правовій системі континентального права. *Вісник Академії адвокатури України*. 2013. № 3 (28). С. 61–67.
26. Мазур М.В. Судова практика як джерело права: проблема визначення поняття. *Форум права*. 2011. № 3. С. 493–497. URL : file:///D:/Documente/Downloads/FP_index.htm_2011_3_81.pdf
27. Максименко О., Возгrechко С. Основні напрямки реалізації положень Європейської конвенції захисту прав людини в сучасних умовах. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2010. № 1(13). С.98-106.
28. Маляренко А.О. Поняття і сутність прилюдного проголошення судового рішення в світлі практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Академії адвокатури України*. 2010. № 1. С. 47-54.
29. Мармазов В.Є. Метод автономного тлумачення Європейської Конвенції про захист прав людини та основних свобод. *Правова держава*. 2003. Вип. 14. С. 459–466.
30. Настечко К.О. Право на свободу думки і слова в в контексті Євроінтеграції України. URL : http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/esp/2011_1/txts/Winners/Nastechko.pdf
31. Підгородинський В.М. Значення для кримінального права України рішень Європейського суду з прав людини з питань честі і гідності людини (щодо прав ЗМІ). *Юридичний вісник*. 2009. № 3. С. 53–57.
32. Полешко А. Рішення Європейського суду з прав людини та національне конституційне судочинство (нотатки з міжнародної конференції). *Право України*. 2005. № 11. С. 153–154.
33. Попов Ю. Рішення Європейського суду з прав людини як переконливий прецедент: досвід Англії та України. *Підприємництво, господарство і право*. 2010. № 11. С. 50–51.
34. Пошва Б.М. Прецедентна практика Європейського суду з прав людини і питання вдосконалення кримінального судочинства в Україні щодо захисту права на свободу та особисту недоторканність. *Вісник Вищої ради юстиції*. 2011. № 1. С. 11–17.
35. Рабінович П. Вплив рішень Європейського суду з прав людини на національну юридичну практику: спроба порівняльної характеристики. *Вісник Академії правових наук України*. 2000. № 2 (21). С. 11–19.
36. Рабінович П. Європейська конвенція з прав людини: філософсько-антропологічні та гносеологічні засади її застосування страсбурзьким судом. *Право України*. 2010. № 10. С. 135–145.
37. Севостьянова Н.І. Роль 14 протоколу до ЕКПЛ в реформуванні Європейського Суду з прав людини. *Актуальні проблеми політики*. 2009. № 37. С. 76–83.
38. Севостьянова Н.І. Виконання рішень Європейського суду з прав людини як форма імплементаційних процесів. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. № 52. С. 310-315.
39. Сенюта І. Права пацієнтів у рішеннях Європейського суду з прав людини. *Вісник Львівського університету*. Серія юридична. 2009. № 48. С. 13–20.
40. Соловійов О.В. До питання про національно-юридичний статус практики Європейського суду з прав людини. *Часопис Акад. адвокатури України*. 2010. № 1 (6). С. 1–9.
41. Толкачова Н.Б. Система захисту прав людини в Європейському Союзі. *Часопис Київського університету права*. 2009. № 4. С. 346–350.
42. Третьяков Д. Реформування контрольного механізму Європейської конвенції з прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2011. № 1. С. 85–90.

43. Трегубов Е.Л. Право на справедливий суд у практиці Європейського суду з прав людини. Форум права. 2010. № 1. С. 358–363.
44. Хроновскі Н. Формування єдиного європейського стандарту прав людини: приєднання Європейського Союзу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. *Європейське право*. 2013. № 1-2. С. 14-27.
45. Юровський Д.Б. До питання застосування судами України практики Європейського суду з прав людини. *Вісник Верховного Суду України*. 2010. № 9. С. 44–48.

11. Посилання на інформаційні ресурси в Інтернеті, відео лекції, інше методичне забезпечення

1. Європейський суд з прав людини. Офіційний сайт. URL : <http://www.echr.coe.int/>
2. Практика Європейського суду з прав людини. Рішення. Коментарі URL : <http://eurocourt.in.ua/>
3. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL : <http://reyestr.court.gov.ua/>